

УДК 339.92:339.5(477) DOI: [https://doi.org/10.31617/zt.knute.2021\(119\)06](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2021(119)06)

JEL Classification: F15, F52, L81, P33

ЗУБКО Тетяна

к. е. н., докторант кафедри світової економіки

Київського національного торговельно-

економічного університету

вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

E-mail: t.zubko@knute.edu.ua

ORCID:0000-0002-8950-1797

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ: ПЕРЕВАГИ ТА ЗАГРОЗИ ДЛЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ

Встановлено позиції України у світовій торгівлі за динамікою ВВП, рейтингом та індексом економічної свободи. Досліджено особливості зовнішньої торгівлі України за період 2010–2020 рр., визначено головні країни-партнери. Окреслено перспективи розвитку партнерства з країнами ЄС, Африки та Туреччиною.

Ключові слова: динаміка ВВП, рейтинг та індекс економічної свободи, Угода про асоціацію з ЄС, зовнішня торгівля, економічна безпека.

Постановка проблеми. Критично важливим завданням України в умовах воєнного конфлікту з РФ і втрати п'ятої частини економічного потенціалу є збереження макроекономічної стабільності. До того ж ситуація суттєво ускладнилася під впливом обмежень, зумовлених пандемією COVID-19. Відновлення економічного зростання виявилось неможливим через втрату цілісності митного й економічного просторів, мобілізацію ресурсів на воєнні потреби. Унаслідок несприятливої зовнішньої кон'юнктури та значного погіршення соціально-економічного становища ринок України зазнав стагнації. Поведінка Росії, зокрема одностороннє призупинення з її боку дії Угоди про вільну торгівлю, спричинила зменшення двосторонніх зовнішньоторговельних операцій України. Суттєвою підтримкою для України стало запровадження з 1 січня 2016 р. Зони вільної торгівлі з ЄС, що передбачено економічною частиною Угоди про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейською спільнотою з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншого боку (далі – Угода про асоціацію).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Пильна увага науковців усього світу постійно зосереджена на міжнародній торгівлі. Так, професор Гарвардського університету М. Дж. Хіскокс у своїй праці [1] висвітлив дискусійні питання вільної торгівлі. Зокрема розглянув, що впливає на підтримку та протидію вільній торгівлі – мобільність факторів або здатність тих, хто володіє фактором виробництва (земля, робоча сила чи капітал), переміщувати його з однієї галузі в іншу.

Французькі аналітики у своїй записці [2] дійшли висновку, що багатосторонній торговельній системі наразі серйозно загрожують США, чия позиція зосереджена на двосторонніх торгових дисбалансах. Автори зазначили, що найбільшого значення мають сукупні надлишки та дефіцити торгівлі, які залежать насамперед від різниці між внутрішніми інвестиціями та заощадженнями й мало – від торговельної політики. Учені пропонують більше використовувати торгові угоди, оскільки вони мають додаткову функцію «страхового поліса» у разі повномасштабної торгової війни та можуть використовуватися для вирішення інших неторговельних питань. Тож, на думку дослідників, ці угоди мають змінитися та розв'язати дві основні проблеми глобалізації: захист навколишнього середовища з проблемою глобального потепління та питання, пов'язані з ухиленням від сплати податків та оптимізацією.

Після Гаазького конгресу та створення Ради Європи у ХХ ст. розпочався процес європейської інтеграції. «Батьками Європи» стали Жан Моне, Робер Шуман, Конрад Аденауер, Альчідо де Гаспері. Сьогодні питання теорії євроінтеграції вивчають фахівці різних країн Європи. Група авторів з Берлінського університету дослідила основні підходи до євроінтеграції, поточні кризи економіки, міграції та безпеки, оцінила сильні та слабкі сторони різних підходів і наразі розглядають нові проблеми [3].

За останнє десятиліття на сферу зовнішньої торгівлі України суттєво впливає прийняття нашою країною Угоди про асоціацію з ЄС. Процес євроінтеграції України досліджується науковцями, як-от: І. Анісімов, Т. Власюк, Я. Базилюк, С. Давиденко, А. Мазаракі, Т. Мельник, Л. Кудирко, І. Мордас, Т. Мужанова, В. Сіденко, К. Сіренко, Д. Покришка, В. Далик, А. Філіпенко та інші [4–14]. Авторами опрацьовано проблеми інтеграції національної економіки у світове господарство, визначено можливості торгівлі України на зовнішньому ринку.

Проте ще недостатньо вивчені проблеми зовнішньоторговельних відносин України, що зумовлені Угодою про асоціацію, посиленням диспропорцій зовнішньоторговельного балансу, війною з Росією, пандемією *COVID-19*. У ході аналізу особливостей процесу глобалізації виникли дискусійні питання щодо загроз та викликів для торгівлі України.

Метою статті є визначення тенденцій та особливостей зовнішньої торгівлі України в умовах глобалізації й інтеграції.

Матеріали та методи. Інформаційною базою статті є публікації результатів досліджень вітчизняних і закордонних науковців для визначення основних факторів глобалізації та інтеграції на розвиток зовнішньої торгівлі України. У ході дослідження застосовано методи теоретичного узагальнення, аналізу й синтезу.

Результати дослідження. Повільний розвиток зовнішньої торгівлі України зумовлюють глобальні фактори: енергетична та фінансова криза,

пандемія й ескалація гібридної війни з Росією. Євроінтеграція є головним і незмінним зовнішньополітичним пріоритетом України, основою стратегії економічного та соціального розвитку України на майбутні десятиріччя. Після підписання Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС (14 червня 1994 р.) та затвердження Стратегії інтеграції України до ЄС (11 червня 1998 р.) розпочався багатоетапний шлях приєднання України до європейського економічного простору [15; 16]. Суттєвим для подальшої розробки стратегії сталого розвитку є підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (21 березня 2014 р. – політична частина, 27 червня 2014 р. – економічна частина), що вказує на якісно новий формат відносин між Україною та ЄС на принципах економічної інтеграції та є орієнтиром системних економічних реформ в Україні [9].

У *табл. 1* прослідковано незначну позитивну динаміку обсягу ВВП України за роки після набуття чинності Угоди про асоціацію (*табл. 1*).

Таблиця 1

Динаміка ВВП України за 2016–2020 рр.

Показник	2016	2017	2018	2019	2020
ВВП у фактичних цінах, млрд грн	2385.4	2983.9	3560.6	3974.6	4194.1
Індекс фізичного обсягу, %	102.4	102.5	103.4	104.1	103.8
Індекс-дефлятор, %	117.1	122.1	115.4	108.1	109.8
Індекс споживчих цін, %	113.9	114.4	110.9	107.9	106.8
Індекс цін виробників промислової продукції, %	120.5	126.4	117.4	104.1	106.1
ВВП реальний*, млрд грн	2037.1	2443.82	3085.4	3676.8	3827.2

* розраховано з урахуванням впливу інфляції.

Джерело: складено автором за [17].

Аналізуючи дані *табл. 1*, бачимо, що водночас з відносним зростанням ВВП (у 2017 р. – 20 %, 2018 –26 %, у 2019 – 19 %, у 2020 – 5.53 %) суттєво збільшувалась інфляція: у 2017 р. цей показник становив 22.1 %, у 2018 р. – 15.4 %, у 2019 р. – 8.1 %, у 2020 р. – 9.8 %. Відповідно підіймалися споживчі ціни та ціни виробників промислової продукції, тобто незначне збільшення фізичного обсягу ВВП фактично нівелюється зростанням цін і інфляції.

Для порівняння найкраще використовувати показник ВВП, розрахований за паритетом купівельної спроможності (ПКС) [6]. За цим критерієм українська економіка у п'ять разів менша від економік країн ЄС. Останні 20 років, що продемонстрували понад дворазове зростання обсягів світового ВВП, для української економіки характерно втрата можливостей присутності на світовому ринку, конкуренція на якому посилюється і відбувається на новому технологічному рівні. Розмір національної економіки України, що

відображається обсягами ВВП, суттєво обмежує вагомість і міжнародну конкурентоспроможність країни (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка світового ВВП за 2000–2020 рр., млрд дол. США

Рік	Обсяг ВВП			Частка України в загальносвітовому, %
	Єврозона	Світ	Україна	
2000	8838.15	51385.73	32.38	0.06
2001	9025.32	52528.07	40.00	0.08
2002	9111.98	53912.39	43.93	0.08
2003	9172.51	55802.47	52.04	0.09
2004	9360.49	58422.74	67.08	0.11
2005	9525.49	61085.18	90.56	0.15
2006	9842.87	64178.03	111.88	0.17
2007	10139.98	67516.19	148.73	0.22
2008	10171.10	69327.76	132.11	0.19
2009	9717.65	68828.34	118.38	0.17
2010	9913.96	72449.21	134.92	0.19
2011	10076.72	75503.18	162.50	0.22
2012	9991.50	77892.05	175.58	0.23
2013	9970.87	80451.70	183.15	0.23
2014	10105.27	832821.33	99.18	0.01
2015	10302.45	86183.65	82.86	0.10
2016	10484.44	88888.89	88.35	0.10
2017	10753.55	92229.43	108.50	0.12
2018	10993.52	95842.88	123.63	0.13
2019	11220.98	99635.19	142.09	0.14
2020	11365.73	103123.10	134.29	0.13

Джерело: складено автором за [17; 18].

У табл. 2 спостерігаємо хвилеподібну зміну частки ВВП України в загальному ВВП світу, пік припадає на 2007, 2011–2013 рр. Погіршення стану у 2008 р. спричинено світовою кризою банківської системи, зокрема підвищенням курсу долару, євро в декілька разів. Суттєве скорочення частки ВВП України в загальній сумі у 2014 р. (у 23 рази!) викликано анексією Криму та бойовими діями на сході нашої країни. Падіння ВВП, відповідне знецінення ключових економічних активів обмежує створення доданої вартості на підприємствах України та суттєво знижує рівень їхньої економічної безпеки.

Розглядаючи структуру ВВП України за кінцевим використанням, можна побачити динаміку співвідношення експорту та імпорту України (табл. 3).

Дані табл. 3 свідчать, що водночас із зростанням обсягів зовнішньоторговельних операцій імпорт в Україну систематично випереджає експорт, утім різниця між ними іноді навіть перевищує 8 % ВВП.

Таблиця 3

Зовнішня торгівля України товарами та послугами у структурі ВВП, 2010–2020 рр., млн грн

Рік	Номінальний ВВП	Показники					
		Експорт	% ВВП	Імпорт	% ВВП	Сальдо	% ВВП
2010	1082.57	549.37	50.7	580.94	53.7	-31.58	-2.9
2011	1316.60	707.95	53.8	779.03	59.2	-71.08	-5.4
2012	1408.89	717.35	50.9	835.39	59.3	-118.05	-8.4
2013	1454.93	681.90	46.9	805.66	55.4	-123.76	-8.5
2014	1566.73	770.12	49.2	834.13	53.2	-64.01	-4.1
2015	1979.46	1044.54	52.8	1084.02	54.8	-39.48	-2.0
2016	2383.18	1174.63	49.3	1323.13	55.5	-148.50	-6.2
2017	2982.92	1430.23	47.9	1618.75	54.3	-188.52	-6.3
2018	3558.71	1608.89	45.2	1914.89	53.8	-306.00	-8.6
2019	3974.56	1636.42	41.2	1947.60	49.0	-311.18	-7.8
2020	3827.21	1591.77	41.6	1601.05	41.8	-9.27	-0.24

Джерело: складено автором за [19].

Частка вітчизняного імпорту у світовому скоротилась до 0.2 % у 2020 р., що вдвічі менше ніж рівень 2010 р. Агресивна експансія товарного імпорту призвела до суттєвої деформації вітчизняного товарного ринку, викликавши занепад основних виробництв і критичне накопичення дефіциту торговельного балансу (табл. 3): -2.9 % до ВВП у 2010 р., -7.8 % у 2019 р., -0.24 % у 2020 р.

Рівень відкритості України зафіксований у багатьох рейтингах. Одним з найінформативніших, що найкраще демонструє відкритість економіки України, є рейтинг економічної свободи¹ (табл. 4).

Таблиця 4

Динаміка рейтингу економічної свободи України за 2010–2021 рр.

Роки	Індекс свободи	Ранг України (кількість країн)
2010	46.4	162 (174)
2011	45.8	164 (174)
2012	46.1	163 (176)
2013	46.3	161 (180)
2014	49.3	155 (182)
2015	46.9	162 (182)
2016	46.8	162 (180)
2017	48.1	166 (180)
2018	51.9	150 (180)
2019	52.3	147 (180)
2020	54.9	134 (180)
2021	56.8	127 (178)

Джерело: складено автором за [20].

¹ Індекс економічної свободи розраховується за чотирма категоріями (ефективність права, регуляторна ефективність, діяльність влади й відкритість ринку), за 12 показниками. Ці дані показують можливості ринків нашої країни, її торговельної сфери та демонструють поле діяльності для закордонних інвесторів і партнерів.

За підсумками 2020 р. Україна піднялась на 13 позицій у рейтингу економічної свободи, а за попередніми прогнозами у 2021 р. – ще на 7. Україна входить до категорії країн «переважно невірльні» та посідає останнє 45-те місце в європейському регіоні. Сусіди України в рейтингу – Бенін (133-тє місце) та Пакистан (135-тє) [20]. У *табл. 5* наведено поточні ранги та індекси економічної свободи ТОП-10 країн-партнерів України.

Таблиця 5

Індекс економічної свободи провідних торговельних партнерів України, 2020 р.

Ранг	Країна	Індекс
12	США	76.8
24	Німеччина	73.5
46	Польща	67.8
68	Туреччина	64.6
80	Італія	62.2
98	РФ	58.9
100	Китай	58.4
129	Індія	55.2
144	Єгипет	52.5
147	Україна	52.3

Джерело: складено автором за [21].

За даними *табл. 5* зазначимо, що дві країни належать до групи «переважно вільні», три – «помірно невірльний», решта – «поглиблено невірльний», і саме таких майже половина торгових партнерів України, що ускладнює торгівлю з ними.

Для дослідження тенденцій і закономірностей розвитку зовнішньої торгівлі України товарами та послугами обрано останнє десятиліття 2010–2020 рр. Торгівля України з країнами ЄС є частиною загального товарообігу з іншими державами світу.

За результатами аналізу статистики зовнішньої торгівлі України за останні десять років можна зробити висновок, що товарна торгівля України з державами – членами ЄС зберігає свій потенціал за суттєвого скорочення обсягів торгівлі України з Російською Федерацією.

Розглянемо динаміку експорту та імпорту товарів з основними країнами-партнерами зовнішньої торгівлі України (*рис. 1, 2*).

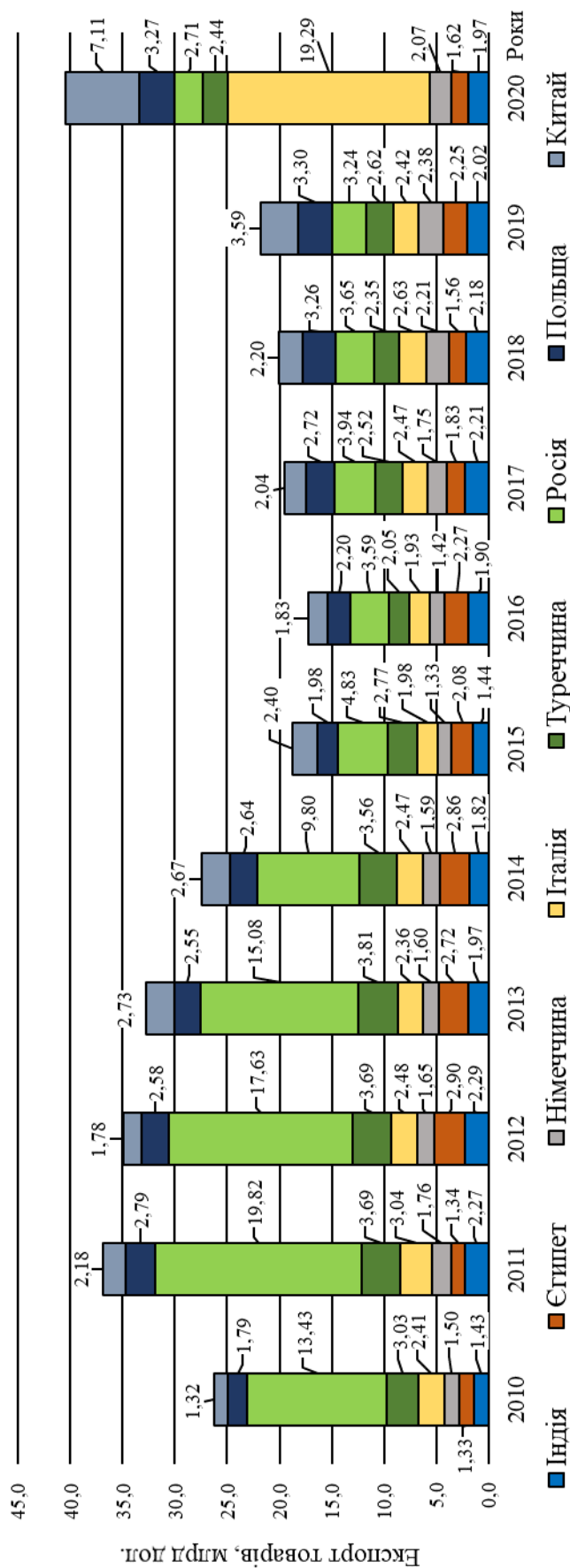

Рис. 1. Динаміка експорту товарів України до основних країн-партнерів [20]

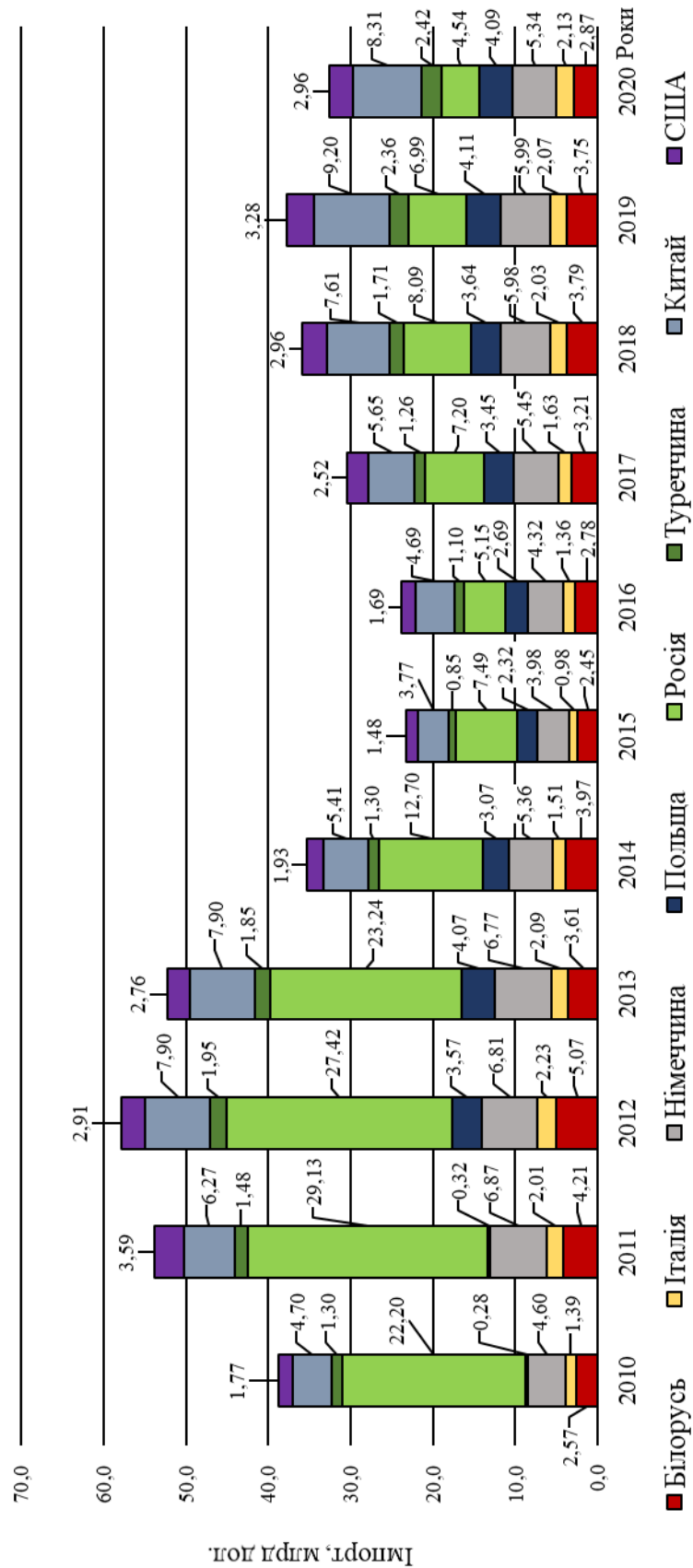

Рис. 2. Динаміка імпорту товарів в Україну за основними країнами-партнерами [20]

В умовах зменшення співробітництва України з Російською Федерацією спостерігається збільшення товарної торгівлі України з державами – членами ЄС. Росія постійно витісняла Україну зі свого внутрішнього ринку: порівняно з 2010 р. експорт до Росії у 2020 р. скоротився у п'ятеро. Події 2014 р. стимулювали зменшення імпорту з Росії, але в меншій пропорції – лише втричі. Статистика імпорту товарів демонструє згортання активності з 2014 р., найбільше падіння зафіксовано у 2015 р., натомість з 2016 р. обсяги зовнішньоторговельних операцій з ЄС поступово збільшуються.

Загальний спад економічної активності України у 2015 р. зумовлений скороченням обсягів взаємної торгівлі з РФ. Для компенсації втрат є потреба в розвитку торгівлі з ЄС та іншими країнами світу.

Розширення доступу на ринок ЄС формує певні перспективи для вітчизняних виробників товарів. Унаслідок значного рівня політичної підтримки у країнах ЄС на тлі агресивної політики РФ вітчизняні виробники мають можливості заміщення вільних ніш на ринках ЄС. Найкращим варіантом такої підтримки вбачається скасування деяких обмежень.

Неабиякий потенціал для України має зовнішня торгівля послугами: вона менш залежна від волатильності світової економіки, менш вразлива до протекціоністських заходів, до того ж за мінімального навантаження на екологію виробництво послуг має високий рівень доданої вартості. Тенденції, що спостерігаються у зовнішній торгівлі України послугами, показано на *рис. 3, 4*.

Упродовж останніх десяти років спостерігається нестабільна динаміка обсягів експорту та імпорту послуг, проте зовнішня торгівля України послугами розвивається досить швидкими темпами. Найбільші обсяги експорту послуг зафіксовано з РФ, імпорту – зі Сполученим Королівством Великої Британії та США. Загалом роль зовнішньої торгівлі послугами зростає: в останні роки вона забезпечує Україні зменшення від'ємного сальдо торговельного балансу, на відміну від зовнішньої торгівлі товарами.

Сучасна світова глобалізація торговельних процесів актуалізує перед Україною низку завдань, пов'язаних з пошуком нових джерел конкурентоспроможності та створенням нових економічних партнерств, у взаємодії з якими наша держава могла б прискорити модернізацію національної економіки. Гібридна війна РФ проти України актуалізувала в експертному середовищі проблематику економічних аспектів такої війни, а також комплексних економічних заходів стримування та інструментів протидії агресії. Актуальність цієї проблематики посилюється потребою переосмислення концепції забезпечення економічної безпеки України в умовах військової агресії, розв'язаної РФ. Внутрішні та зовнішні умови економічного розвитку держави визначають можливості та пріоритети забезпечення її економічної безпеки. Погіршення соціально-економічної динаміки України, що викликане гібридною війною з РФ, пандемією, та несприятлива зовнішня кон'юнктура призвели до зменшення обсягів зовнішньої торгівлі України.

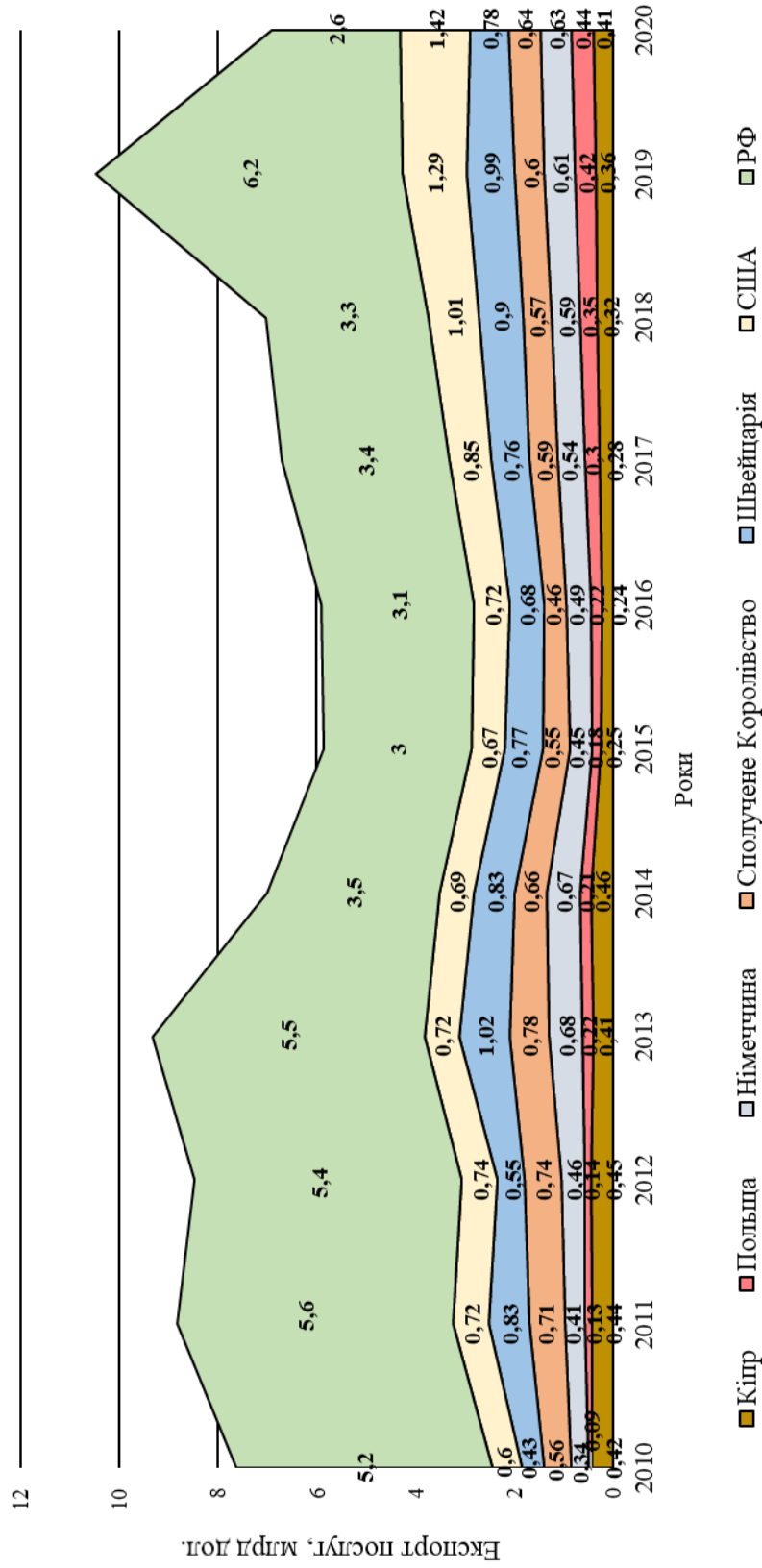

Рис. 3. Динаміка експорту послуг України до основних країн-партнерів [20]

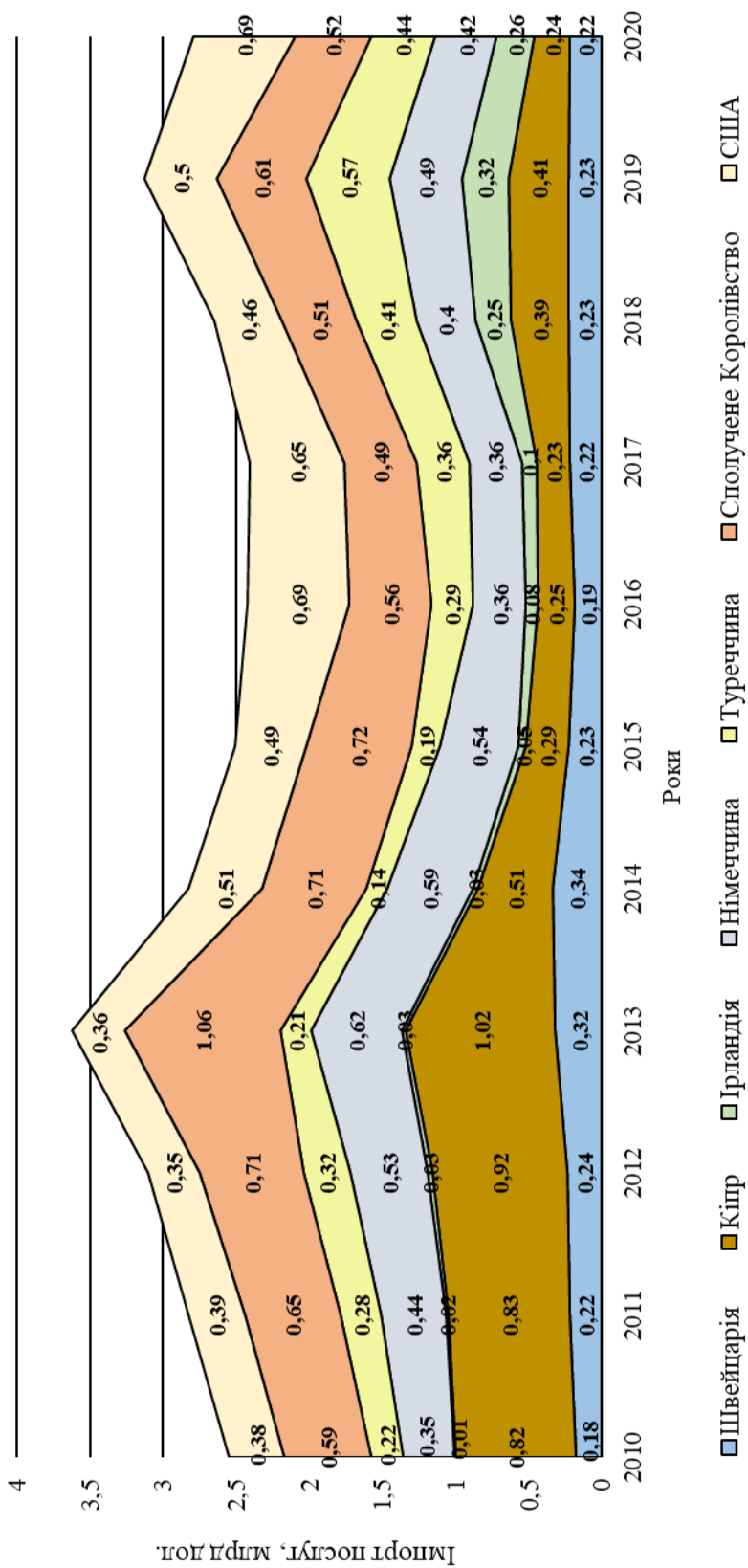
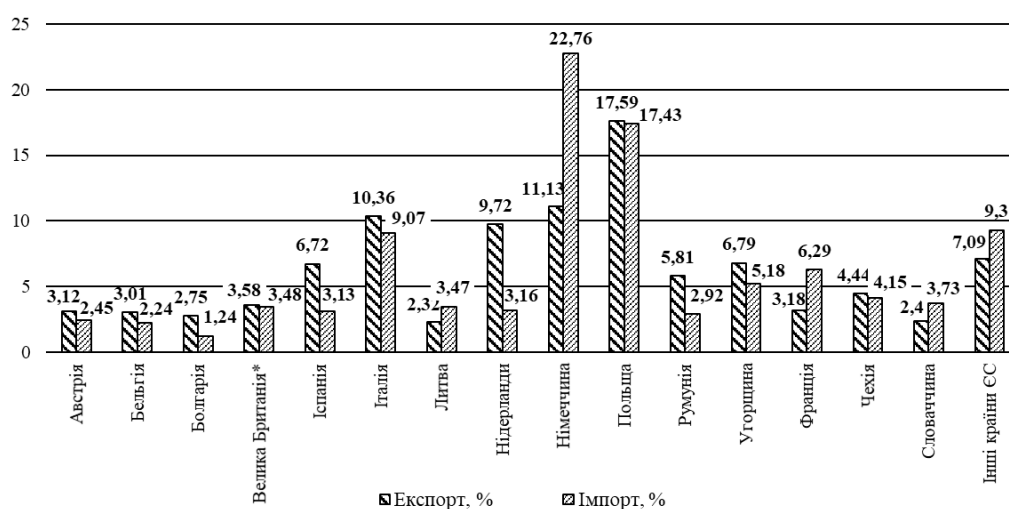

Рис. 4. Динаміка імпорту послуг до України від основних країн-партнерів [20]

Структура товарної торгівлі України з країнами ЄС характеризується нерівномірним розподілом об'ємів по країнах (рис. 5).

Рис. 5. Структура зовнішньої торгівлі України товарами з країнами ЄС (28) у 2020 р., %

Примітка: Велику Британію, що вийшла з ЄС у 2020 р., включено до загальної структури для наочності.

Джерело: складено автором за [20].

За даними рис. 5 видно, що майже 70 % зовнішньоторговельного товарообороту з ЄС припадає лише на сім країн: Німеччину, Польщу, Італію, Угорщину, Нідерланди, Францію та Іспанію. Так, найкращий показник сальдо у 2020 р. з Нідерландами (+1067.8 млн дол. США), Іспанією (+515.1 млн дол. США), Румунією (+397.2 млн дол. США); найгірші дані сальдо продемонструвала торгівля з Німеччиною (-3266.1 млн дол. США), Польщею (-815.7 млн дол. США), Францією (-882.9 млн дол. США).

Проте недоцільно обмежувати зовнішню торгівлю лише європейським економічним простором, важливо якомога більше диверсифікувати ринки, зокрема за рахунок країн Азії та Африки, хоча існує суттєвий нереалізований потенціал розвитку двосторонніх відносин і з країнами ЄС.

Прискорення євроінтеграції пов'язане з низкою серйозних викликів для зовнішньої торгівлі України:

необхідність прийняття зобов'язань щодо приведення у відповідність з європейською практикою політики у сферах конкуренції, корпоративного управління, регулювання внутрішнього ринку, екологічної безпеки, що є основою для створення ЗВТ¹ між Україною та ЄС – все це вимагає значних коштів;

¹ ЗВТ+ – зона вільної торгівлі плюс поглиблена та всеосяжна угода про вільну торгівлю між Україною та ЄС.

інституційні інновації за європейським шаблоном можуть залишитися лише на папері або як звіт перед емісарами з ЄС, що викликано наявністю в Україні величезного неконтрольованого тіньового сектору;

зміни Україною імпортного мита призвели до необхідності переобладнання митниць і перепідготовки кадрів, що потребує додаткових витрат з держбюджету, та недоотримання частини імпортного мита на продукцію, яка ввозиться з ЄС;

значна асиметрія тарифного захисту на користь ЄС, що суттєво ускладнює економічний розвиток України особливо в секторі сільського господарства та продовольства;

недостатність часу на імплементацію актів законодавства ЄС (термін від двох до семи років, що замало для такого обсягу робіт);

нестача коштів для зростаючих витрат на гармонізацію законодавства з нормами ЄС;

відсутність достатньої кількості кваліфікованих фахівців, спроможних у стислі терміни виконати завдання імплементації актів законодавства ЄС у межах ЗВТ+;

необхідність перегляду Україною системи правил походження товарів, що потребує додаткових витрат з держбюджету та стеження за наявністю всіх документів, що підтверджують походження товарів;

наявність суттєвої асиметрії у лібералізації ринку послуг: ЄС не надає жодних гарантій доступу на європейський ринок послуг, натомість вимагає від України фінансових гарантій транзиту енергоносіїв, не бажає лібералізувати сферу послуг з наземних перевезень;

суттєва асиметрія умов торгівлі сільськогосподарськими товарами між Україною та ЄС проявляється як значне перевищення обсягів виробництва й торгівлі товарами країн ЄС над продукцією України; значна кількість виключень з режиму вільної торгівлі з боку ЄС; асиметричність у рівнях захисту сільського господарства; дискримінаційна система тарифних квот; високий рівень нетарифного захисту ЄС (санітарні й фітосанітарні заходи, антидемпінгові та компенсаційні заходи); вимоги ЄС щодо взяття на себе жорстких зобов'язань захисту географічних найменувань; суттєва несиметричність експортних режимів (спеціальні захисні заходи з боку ЄС від зростання обсягів імпорту та зниження цін);

лібералізація імпорту легкових автомобілів з ЄС шкодить торговельному балансу України та підриває перспективи розвитку власної автомобільної промисловості;

несприятливий інвестиційний клімат для металургійної галузі, що ускладнюється недостатньо розвиненим ринком фінансових послуг і слабким захистом довкілля;

наявні проблеми української машинобудівної продукції: невідповідність стандартам ЄС, несприятливий інвестиційний клімат, нерозвиненість внутрішнього ринку;

розбіжності у стандартах і правилах функціонування енергетичних ринків ЄС та України, що зменшує можливості українських енергетичних компаній експортувати електроенергію.

Ці виклики потребують системного підходу до їхнього опрацювання для перетворення на можливості розвитку. За аналізом співпраці з головними країнами-партнерами видно, що Україні варто підтримувати та збільшувати колаборацію з такими країнами: Індія, Єгипет, Німеччина, Італія, Туреччина, Польща, Китай, США, Нідерланди, Угорщина, Чехія, Іспанія. Зокрема необхідно виокремити першочергові напрями, що своєю чергою вимагає від влади виділення тих напрямів реформ, які б зміцнили позиції України в міжнародній торгівлі. Раніше Україна визначила три головні напрями стратегічного партнерства: на рівні інтеграційних процесів – Європейський Союз; на рівні країн – глобальних гравців – США, РФ, КНР; на регіональному рівні – Польща, Туреччина та інші. Зараз відповідно змінилися деякі наповнення цих рівнів: на рівні глобальних гравців виділено США, Китай, Німеччину, Італію; на регіональному – Індію, Єгипет, Туреччину, Польщу, Нідерланди, Угорщину, Чехію, Іспанію.

Україні в цей непростий час доводиться проводити реформи й водночас формувати програми стратегічного партнерства. Так, східне партнерство вважається одним з вимірів євроінтеграції України. Результатами від східного партнерства є: ініціатива економічного розвитку *EU4Business*, програма мобільності студентів та науковців *Erasmus+*, адаптація законодавства у сфері цифрового права, посилення громадянського суспільства тощо.

На сьогодні Україна, Грузія та Молдова в інтеграційному процесі знаходяться в однаковому стані: усі підписали угоди про асоціацію з ЄС, мають безвізовий режим. І всі мають непідконтрольні території, незаконні збройні формування та загрози подальшої агресії з боку РФ. Відповідно для подальшої євроінтеграції Україні варто більше взаємодіяти з означеними країнами й у сфері міжнародної торгівлі.

Висновки. Останнє десятиліття характеризується хронічною нестабільністю й новими викликами: пандемія, військова навала Росії на Україну та її сусідів, злам систем екології та розуміння світу взагалі. Відповідно й динаміка зовнішньої торгівлі України товарами та послугами мала нестійкий характер.

Останні 50 років економіка світу тяжіє до глобалізаційних та інтеграційних процесів. Україна має дотримуватись обраного курсу євроінтеграції, але паралельно доцільно розвивати партнерські стосунки з країнами інших континентів. На жаль, Україна експортує переважно сировину й товари з малою доданою вартістю. Вільна торгівля з ЄС означає для українських підприємств більшу конкуренцію, відповідно слабші підприємства її можуть не витримати. Характерною рисою імпорту з країн Європи є зростання частки енергоносіїв. Водночас

країни Азії стали найбільшими споживачами українських товарів, зокрема продовольчих. Україні варто змінити характер експорту з сировини на товари з більшою доданою вартістю. Зовнішня торгівля послугами традиційно є прибутковою складовою рахунку платіжного балансу. Тому на цьому етапі є потреба у зміні наповнення експорту, запровадженні податкових та митних інструментів підтримки експорту, внесенні змін в Угоду про асоціацію в частині міжнародної торгівлі.

Вплив пандемії на міжнародну торгівлю послугами дуже шкідливий, експорт послуг у 2020 р. скоротився на 28.5 %. Але роль цього сектору зовнішньої торгівлі невпинно зростає. Здебільшого Україна надавала транспортні послуги, послуги з переробки матеріальних ресурсів, послуги в сфері телекомунікацій, комп'ютерні та інформаційні. Тож доречно й надалі підтримувати та посилювати розвиток саме цих видів послуг, хоча відповідні програми потребуватимуть значних інвестицій.

Структура зовнішньої торгівлі не стимулює економіку України до інноваційного розвитку, отже, необхідно зосередитися на реформах внутрішньої політики та зміні зовнішніх пріоритетів.

Перспективи подальших наукових досліджень полягають у розробці детальних програм співробітництва з основними та новими партнерами міжнародної торгівлі. Основою цього є зменшення колаборації бізнесу з РФ, обґрунтування залучення інших джерел формування енергії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Michael J. Hiscox. *International Trade and Political Conflict: Commerce, Coalitions, and Mobility*. Monograf. Published by Princeton University Press 2020.
2. Sébastien Jean, Philippe Martin, André Sapir. *International trade under attack: What strategy for Europe? Notes du conseil d'analyse économique* Vol. 46, Issue 1, 2018. URL: https://www.cairn-int.info/article-E_NCAE_046_0001--international-trade-under-attack-what.htm.
3. Wiener A., Borzel T., Risse T. *European Integration Theory (3rd end) Book*. Berlin. 2019. Oxford University Press. DOI: 10.1093/help/9780198737315.001.0001.
4. Анісімов І. Є. Дослідження досвіду функціонування кластерів країн ЄС як важливої складової інноваційної діяльності в умовах глобальної економічної кризи. *Економічні студії*. 2016. №1 (09). С. 7-10.
5. Власюк Т. О. Особливості зовнішньоторговельних відносин України з ЄС: ризики та потенційні стимули. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 10, Ч. 1. С. 86-90.
6. Базилюк Я. Б., Давиденко С. В., Ванцковський Д. Ю. (та ін.). *Економічна безпека України в умовах гібридної агресії: аналітичне доповнення. Нац. ін-т стратег. дослідж.* Київ: НІСД, 2017. 82 с.
7. Мазаракі А. А., Мельник Т. М., Юхименко В. В., Калюжна Н. Г., Кудирко Л. П. (та ін.). *Євроінтеграційні пріоритети національного бізнесу: монографія*. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 672 с.

8. Мордас І. В., Мужанова Т. М. Забезпечення економічної безпеки України в контексті глобалізаційних процесів. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*, № 1 (31), 2020. С. 44-49.
9. Сіденко В. (та ін.). Переформатування європейської інтеграції: можливості і ризики для асоціації Україна-ЄС. Київ: Заповіт, 2018. 214 с.
10. Сіренко К. Ю. Євроінтеграційна політика України: позитивні та негативні аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, Вип. 22, Ч. 3, 2018. С. 65-68.
11. Покришка Д. С., Тищук Т. А. Динаміка зовнішньої торгівлі в Україні в умовах трансформації внутрішніх і зовнішніх факторів росту. *Зовнішня торгівля: Економіка, фінанси, право*. 2015. № 5–6 (82–86). С. 50-59. URL: [http://zt.knute.edu.ua/files/2015/5-6%20\(82-83\)/6.pdf](http://zt.knute.edu.ua/files/2015/5-6%20(82-83)/6.pdf).
12. Далик В. П., Дуляба Н. І. Зовнішня торгівля України: реалії та перспективи розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. № 7. С. 110-113. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/7_1_2016ua/31.pdf.
13. Філіпенко А. С., Резнікова Н. В., Рогач О. І., Шнирков О. І. (та ін.). Диджиталізація сучасної системи міжнародних відносин: монографія. Київ: ВПЦ «Київський університет». 2020. 236 с.
14. Глобальні тренди міжнародних відносин. Монографія. К.: Вадекс, 2020. 524 с.
15. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [Електронний ресурс]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.
16. Євроінтеграційний портал [Електронний ресурс]. URL: <http://eu-ua.org/tekst-uhody-pro-asotsiatsiiu>
17. Сайт Державної служби статистики. URL: www.ukrstat.gov.ua.
18. Organisation for economic co-operation and development. URL: https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=EO103_LTB#.
19. Сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/eximp>.
20. Мультимедійна платформа іномовлення України. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3202198-ukraina-pidnalasa-u-rejtingu-ekonomichnih-svobod.html>
21. Сайт Heritage Foundation. URL: <https://www.heritage.org/index>.

Стаття надійшла до редакції 11.11.2021.

Zubko T. European integration: advantages and threats to Ukraine's foreign trade.

Background. *In terms of unfavorable external conditions and a significant deterioration of the socio-economic situation, the Ukrainian market has stagnated. Russia's actions, including its unilateral suspension of the Free Trade Agreement, have led to a reduction in Ukraine's bilateral foreign trade operations. The processes of globalization and integration issue new challenges to the economy of any country, in particular, the questions of evaluation and stimulation of foreign trade of enterprises emerge in the conditions of constant transformation.*

Therefore, the aim of this study is to identify trends and features of Ukraine's foreign trade in the context of globalization and integration.

Materials and methods. *The article is based on a synthesis of research results of domestic and foreign scientists to determine the main influencing factors of cooperation with the EU on the state of development of Ukraine's foreign trade. Research on this issue was conducted using the methods of theoretical generalization, analysis and synthesis.*

Results. *Ukraine's position in world trade is determined by the main factors: the dynamics of GDP, rating and index of economic freedom. The peculiarities of Ukraine's foreign trade over the last decade have been studied, the main partner countries; the main challenges that arise in our foreign trade as a result of European integration processes have been identified.*

It is proved that in the analysis of GDP it is expedient to use the indicator of GDP calculated on purchasing power parity. It is established that in the conditions of the world crisis, the war in the east caused the greatest damage to the economy of Ukraine.

It was clarified that Ukraine needs to expand the geography of foreign trade relations, at the same time there is a significant unrealized potential for the development of bilateral relations with EU countries.

Conclusion. *Ukraine must follow the chosen course of European integration, but at the same must also develop other partnerships with countries on other continents. Unfortunately, Ukraine exports more raw materials and goods with low added value. Therefore, there is a need: to change the content of exports, to introduce tax and customs instruments to support exports, to amend the Association Agreement in terms of international trade. The structure of foreign trade does not stimulate Ukraine's economy to innovative development, so there is an urgent need for domestic policy reforms and changes in external priorities.*

Keywords: GDP dynamics, rating and index of economic freedom, Association Agreement with the EU, foreign trade, economic security.

REFERENCES

1. Hiscox, Michael J. (2020). *International Trade and Political Conflict: Commerce, Coalitions, and Mobility*. Published by Princeton University Press [in English].
2. Sébastien, Jean, Philippe, Martin, & André, Sapir (2018). *International trade under attack: What strategy for Europe? Notes du conseil d'analyse économique*. (Vol. 46, Issue 1). Retrieved from https://www.cairn-int.info/article-E_NCAE_046_0001--international-trade-under-attack-what.htm [in English].
3. Wiener, A., Borzel, T., & Risse, T. (2019). *European Integration Theory* (3rd end) Book. Berlin. Oxford University Press. DOI: 10.1093/help/9780198737315.001.0001[in English].
4. Anisimov, I. Je. (2016). *Doslidzhennja dosvidu funkcionuvannja klasteriv kraih JeS jak vazhlyvoi' skladovoi' innovacijnoi' dijalnosti v umovah global'noi' ekonomichnoi' kryzy* [Research of experience of functioning of clusters of the EU countries as an important component of innovative activity in the conditions of global economic crisis]. *Ekonomichni studii' – Economic studies*, 1 (09), 7-10 [in Ukrainian].
5. Vlasjuk, T. O. (2016). *Osoblyvosti zovnishn'otorgovel'nyh vidnosyn Ukraïny z JeS: ryzyky ta potencijni stymuly* [Features of Ukraine's foreign trade relations with the EU: risks and potential incentives]. *Naukovyj visnyk Uzhgorods'kogo nacional'nogo universytetu. Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*, (Vol. 10, part 1), (pp. 86-90) [in Ukrainian].

6. Bazyljuk, Ja. B., Davydenko, S. V., & Vanckovs'kyj, D. Ju. (et al.). (2017). Ekonomichna bezpeka Ukrai'ny v umovah gibrydnoi' agresii': analitychne dopovnennja [Economic security of Ukraine in the conditions of hybrid aggression: analytical addition]. *Nac. in-t strateg. doslidzh.* Kyi'v: NISD [in Ukrainian].
7. Mazaraki, A. A., Mel'nyk, T. M., Juhymenko, V. V., Kaljuzhna, N. G., & Kudyрко, L. P. (et al.). (2018). Jevrointegracijni priorityty nacional'nogo biznesu [European integration priorities of national business]. Kyi'v: Kyi'v. nac. torg.-ekon. un-t [in Ukrainian].
8. Mordas, I. V., & Muzhanova, T. M. (2020). Zabezpechennja ekonomichnoi' bezpeky Ukrai'ny v konteksti globalizacijnyh procesiv [Ensuring Ukraine's economic security in the context of globalization processes]. *Ekonomika. Menedzhment. Biznes – Economy. Management. Business, 1 (31)*, 44-49 [in Ukrainian].
9. Sidenko, V. (et al.). (2018). Pereformatuvannja jevropejs'koi' integracii': mozhlyvosti i ryzyky dlja asociacii' Ukrai'na-JeS [Reformatting European integration: opportunities and risks for Ukraine-EU association]. Kyi'v: Zapovit [in Ukrainian].
10. Sirenko, K. Ju. (2018). Jevrointegracijna polityka Ukrai'ny: pozytyvni ta negatyvni aspekty [Ukraine's European integration policy: positive and negative aspects]. *Naukovyj visnyk Uzhgorods'kogo nacional'nogo universytetu – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*, (Vol. 22, part 3), (pp. 65-68) [in Ukrainian].
11. Pokryshka, D. S., & Tyshhuk, T. A. (2015). Dynamika zovnishn'oi' torgivli v Ukrai'ni v umovah transformacii' vnutrishnih i zovnishnih faktoriv rostu [Dynamics of foreign trade in Ukraine in the conditions of transformation of internal and external growth factors]. *Zovnishnja torgivlja: Ekonomika, finansy, pravo – Foreign trade: Economics, finance, law, 5–6 (82–86)*, 50-59. Retrieved from [http://zt.knute.edu.ua/files/2015/5-6%20\(82-83\)/6.pdf](http://zt.knute.edu.ua/files/2015/5-6%20(82-83)/6.pdf) [in Ukrainian].
12. Dalyk, V. P., & Duljaba, N. I. (2016). Zovnishnja torgivlja Ukrai'ny: realii' ta perspektyvy rozvytku [Ukraine's foreign trade: realities and prospects of development]. *Naukovyj visnyk Uzhgorods'kogo nacional'nogo universytetu – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*, 7, 110-113. Retrieved from http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/7_1_2016ua/31.pdf [in Ukrainian].
13. Filipenko, A. S., Reznikova, N. V., Rogach, O. I., & Shnyrkov, O. I. (et al.). (2020). Dydzhitalizacija suchasnoi' systemy mizhnarodnyh vidnosyn [Digitalization of the modern system of international relations]. Kyi'v: VPC Kyi'vs'kyj universytet [in Ukrainian].
14. Global'ni trendy mizhnarodnyh vidnosyn [Global trends in international relations]. Kyi'v: Vadeks, 2020 [in Ukrainian].
15. *Global'ni trendy mizhnarodnyh vidnosyn – Association Agreement between Ukraine and the European Union*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text [in Ukrainian].
16. *Jevrointegracijnyj portal – European integration portal*. Retrieved from <http://eu-ua.org/tekst-uhody-pro-asotsiatsiiu> [in Ukrainian].
17. *Sajt Derzhavnoi' sluzhby statystyky – Website of the State Statistics Service*. Retrieved from www.ukrstat.gov.ua [in Ukrainian].
18. Organisation for economic co-operation and development. Retrieved from https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=EO103_LTB# [in English].
19. *Sajt Ministerstva finansiv Ukrai'ny – Website of the Ministry of Finance of Ukraine*. Retrieved from <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/eximp> [in Ukrainian].
20. *Mul'tymedijna platforma inomovlennja Ukrai'ny – Multimedia platform of foreign broadcasting of Ukraine*. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3202198-ukraina-pidnalasa-u-rejtingu-ekonomichnih-svobod.html> [in Ukrainian].
21. *Website Herritage Foundation*. Retrieved from <https://www.heritage.org/index> [in Ukrainian].